

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
PhD 12746
Маріупольського державного університету
д.е.н., професору
Тарасенку Денису Леонідовичу**

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук, доцента, доцента кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля Карчевської Олени Василівни на дисертаційну роботу ОСІПОВОЇ Злати Олександрівни на тему: «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду PhD 12746 Маріупольського державного університету на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами

Актуальність теми дисертаційного дослідження Осіпової Злати Олександрівни зумовлена глибокими трансформаціями політичної культури українського суспільства в умовах екзистенційної загрози, спричиненої повномасштабною російською агресією, що водночас є складовою ширших глобальних безпекових і комунікаційних викликів демократичному світу. У сучасних міжнародних реаліях, де інформаційні війни, пропаганда та цифрові впливи стають невід'ємною частиною геополітичного протистояння, дослідження ролі гумору як інструменту політичної комунікації набуває особливої наукової та практичної значущості. В українському контексті гумор перестає бути виключно розважальним феноменом, трансформуючись у стратегічний ресурс національного спротиву, інструмент психологічної деокупації та ефективний механізм зміцнення соціальної згуртованості.

Робота є своєчасною та релевантною, оскільки зосереджується на аналізі неklasичних форм політичної участі, зокрема мемотворчості та цифрових перформансів, які в умовах воєнного стану та обмеження традиційних форм політичної активності стали важливими каналами артикуляції громадянської позиції. У ширшому міжнародному вимірі такі практики корелюють із тенденціями розвитку цифрового активізму та мережових форм політичної мобілізації, що спостерігаються в різних країнах світу. Дисертантка обґрунтовано підкреслює, що політичний гумор в Україні виконує компенсаторну функцію, сприяючи подоланню колективних травм, зниженню рівня суспільної тривожності та деконструкції ворожих

пропагандистських наративів, що має значення і для розуміння механізмів суспільної стійкості в інших країнах, які стикаються з гібридними загрозами.

Наукова актуальність дослідження посилюється тим, що гумор розглядається не ізольовано, а як органічна складова політичної культури, яка водночас відображає й формує суспільні цінності, норми та моделі поведінки. Такий підхід є методологічно обґрунтованим і відповідає сучасним міждисциплінарним тенденціям у політичній науці та комунікативістиці. Важливим аспектом є також аналіз цифровізації політичної комунікації, у межах якого іронія та сатира інституціоналізуються як елементи державної комунікаційної стратегії офіційних інституцій. Це сприяє формуванню нової моделі громадянської ідентичності – активної, залученої та здатної до критичного осмислення політичних процесів, що є вкрай важливим як для України, так і для демократичних суспільств у цілому.

Дисертаційне дослідження має чіткий зв'язок із науковими програмами та планами, а саме з науково-дослідною темою «Трансформація політичних інститутів та процесів в умовах глобальних викликів та криз» (номер державної реєстрації 0121U112156) кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету. У межах цієї теми авторкою було ґрунтовно досліджено механізми адаптації політичної культури до екстремальних умов воєнного стану та роль гумору як інструменту кризової комунікації. Також основні положення роботи корелюють з науковими пошуками кафедри щодо соціокультурних та політичних вимірів європейської інтеграції України в умовах безпекових загроз, де внесок дисертантки полягає в аналізі гумористичного дискурсу як елемента «м'якої сили» в інформаційному просторі.

Таким чином, представлена дисертація є важливою складовою загальнодержавного наукового пошуку в галузі зміцнення інформаційної безпеки та вивчення динаміки суспільно-політичних настроїв в умовах війни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна

Обґрунтованість результатів дослідження забезпечується логічною структурою роботи, що базується на поєднанні фундаментальних теорій політичної культури з новітніми підходами до вивчення цифрових комунікацій. Тема дисертаційного дослідження є коректно сформульованою, її обсяг і складність відповідають рівню дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота Осіпової Злати Олександрівни «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» є

завершеним науковим дослідженням, отримані результати та висновки повністю відповідають поставленим меті та завданням.

Наукова новизна дисертації полягає в комплексному та нетривіальному аналізі гумору як багатогранного феномену, який проявляється водночас у політичному дискурсі, політичній комунікації та нетрадиційній політичній участі. У контексті повномасштабної агресії Росії дослідження набуває виняткової актуальності. Авторка обґрунтовано демонструє, що гумор слугує інструментом стратегічної комунікації, психологічного захисту й формування національної ідентичності.

Слід відзначити науковий рівень дисертантки у розробці власної типологічної системи гумористичного дискурсу в українському політичному просторі. Запропонована тривимірна типологія – за суб'єктною (гумор еліт, медіа, громадян), функціонально-цільовою (агресивний, афіліативний, самоіронічний) та медіаформатною осями – вирізняється аналітичною послідовністю та дозволяє охопити різноманіття форм і функцій політичного гумору, що раніше у вітчизняній науці системно не досліджувалися.

Окремої уваги заслуговує емпіричний аналіз гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com, здійснений з використанням методології ER, результати якого засвідчили, що у 8 із 10 випадків гумористичні публікації забезпечують вищий рівень залученості аудиторії. Це слугує кількісним підтвердженням ефективності гумору як інструменту політичної комунікації.

Оригінальною є позиція здобувачки щодо аналізу «Картонкового майдану» як унікальної форми гумористичного перформансу та неklasичної політичної участі в умовах воєнного стану. Проведений контент-аналіз написів дозволив виявити домінуючі функції гумору – делегітимізацію влади, консолідацію учасників, десакралізацію, та розкрити механізми інтертекстуальних референсів, що організують протестний дискурс.

На високому теоретичному рівні розвинуто та уточнено функціональний апарат дослідження. Виділення в роботі шести основних функцій політичного гумору – ідентифікаційної, диференційної, культурної взаємодії, компенсаторної, опору режиму та стратегічної комунікації – становить самостійний науковий внесок, що систематизує й розширює сучасні теоретичні підходи.

Концептуальний фундамент дисертації вирізняється теоретичною цілісністю та послідовністю. Авторка оригінально переосмислює класичні концепції: бахтінівську карнавалізацію адаптує до сучасних протестних практик і цифрової комунікації; ідею культури співучасті Г. Дженкінса – до еволюції від радянського анекдоту до мережевого мемомтворення; категорію

«м'якої сили» наповнює новим змістом через роль гумору в міжнародній репрезентації України.

Наведені оцінки теоретико-методологічного та емпіричного матеріалу, поданого на захист, засвідчують завершеність наукового дослідження, логічність його структури та змістовність розробок, які своєю науковою складовою й практичною цінністю відповідають критеріям достовірності та обґрунтованості.

Оцінка змісту роботи та повноти викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Проведений аналіз свідчить, що зміст дисертації характеризується логічністю та послідовністю викладу, внутрішньою структурною узгодженістю. Дослідження написане академічним стилем з дотриманням норм наукової термінології. Оформлення відповідає встановленим вимогам. Об'єкт дослідження – політична культура українців за умов російської агресії, і предмет – гумор як структурно-функціональна складова політичної культури (с. 20), відповідають змісту спеціальності 052 «Політологія». Мета дослідження (с. 19) є логічною та досяжною. Висновки відображають зміст роботи та засвідчують досягнення мети і виконання поставлених завдань.

Дисертація Осіпової З. О. структурно складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел – 386 найменувань та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 362 сторінки, з яких основний зміст викладено на 172 сторінках, список використаних джерел займає 47 сторінок, а додатки – 125 сторінок.

Перший розділ *«Теоретико-методологічні засади дослідження гумору в політичній культурі»* (с. 25–84) є теоретичним фундаментом дисертації. Авторка системно аналізує концептуальні підходи до вивчення взаємозв'язку гумору та політичної культури, демонструє ерудованість у класичній та сучасній літературі з цієї проблеми. Виокремлення ключових функцій політичного гумору є суттєвим теоретичним досягненням, яке впорядковує розрізнені спостереження попередніх дослідників. Детальний аналіз типології Р. Мартіна та дискусія щодо місця гумору в політичній участі засвідчують глибоке розуміння проблемного поля. Висновки розділу є логічними та добре аргументованими.

Другий розділ *«Гумористичний дискурс в українському політичному просторі»* (с. 85–136) вирізняється найбільшою емпіричною оригінальністю. Запропонована авторкою тривимірна типологія гумористичного дискурсу – суб'єктний, функціонально-цільовий і медіаформатний виміри є концептуально цілісною та придатною до практичного застосування. Також

здійснено ґрунтовний аналіз трансформації функціонального призначення й ціннісних орієнтирів гумору в структурі політичної культури сучасної України. У розділі окреслено специфіку переходу від розважальної до мобілізаційної та захисної функцій сміхової культури в умовах екзистенційних викликів. Показано, що політичний гумор виступає не лише засобом адаптації суспільства до кризових обставин, а й потужним інструментом формування національної стійкості. Емпіричне дослідження ефективності гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com із застосуванням показників залученості є методологічно виваженим і демонструє, що цифровізація політичного простору трансформувала архітектуру гумористичних комунікацій. Отже, у другому розділі переконливо розкрито роль гумору як гнучкого механізму політичної соціалізації та саморегуляції українського соціуму, що забезпечує збереження ціннісного ядра політичної культури в умовах тривалої воєнної агресії.

Третій розділ *«Гумор як структурно-функціональна складова політичної культури українського суспільства»* (с. 137–184) висвітлює діахронний і синхронний виміри досліджуваного явища. Наукова цінність розділу полягає в концептуалізації гумору як неklasичної форми політичної активності, здатної замінювати традиційні методи впливу в умовах воєнних обмежень. Авторка простежує історичну тяглість української сміхової традиції від козацької доби до сучасності, визначає роль гумору в процесах делегітимації ворога та консолідації національної ідентичності. Проаналізовано новітні протестні практики. Крім того, у розділі систематизовано ключові функції гумору – від компенсаторної та психотерапевтичної до комунікативної й мобілізаційної, що дає підстави розглядати мемотворчість і політичну сатиру як невід’ємні елементи стратегічних комунікацій і «м’якої сили» держави. Узагальнюючи результати, авторка обґрунтовує, що в умовах екзистенційної загрози гумор стає не лише засобом десакралізації агресора, а й вагомим чинником підтримки стійкості політичної системи та громадянського суспільства в Україні.

Результати дослідження висвітлено у 13 наукових працях, зокрема у 6 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних, а також у 7 публікаціях у матеріалах науково-практичних конференцій, що додатково засвідчує їхню наукову значущість.

Значення роботи для науки, практики та суспільства

Дисертація збагачує вітчизняну політологічну науку оригінальним теоретико-методологічним апаратом дослідження політичного гумору,

заповнюючи помітну прогалину у вивченні неklasичних форм політичної участі. Запропонована типологія гумористичного дискурсу створює підґрунтя для подальших порівняльних досліджень суспільств, що перебувають в умовах збройного конфлікту чи гібридної війни.

Практична цінність роботи полягає у можливості застосування її результатів органами державної влади та структурами стратегічних комунікацій під час розробки підходів до публічної дипломатії й протидії ворожим наративам. Висновки дослідження також можуть бути корисними для політичних сил і громадських організацій, зацікавлених в удосконаленні комунікаційних стратегій у цифровому середовищі.

Суспільне значення дисертації визначається її здатністю по-новому осмислити феномен українського гумору як форми громадянської стійкості та культурного спротиву; елемента політичної ідентичності українців, що набули особливої ваги в умовах повномасштабної агресії.

Матеріали дисертації можуть бути використані в освітньому процесі при підготовці курсів з політичної культури, політичної комунікації, цифрової демократії та стратегічних комунікацій.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, у якому відображено авторські ідеї та напрацювання, що забезпечило виконання поставлених у роботі завдань. Праця містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Залучені у дослідженні наукові ідеї та положення інших учених мають належні посилання і використані для аргументаційної підтримки авторської позиції. Бібліографічні посилання оформлено відповідно до встановлених вимог, що забезпечує можливість верифікації використаних джерел.

Ознайомлення з дисертацією дозволяє констатувати, що дисертаційна робота Осіпової Злати Олександрівни є самостійним, оригінальним науковим дослідженням, виконаним у повній відповідності до принципів та норм академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості теоретичних та методичних положень дисертаційної роботи, її цілісність та логіку викладення матеріалу, необхідно звернути увагу на певні дискусійні аспекти та висловити окремі зауваження, які потребують уточнення або додаткової аргументації під час публічного захисту.

1. Дисертантка в аналізі стратегій українських еліт основну увагу приділила продуцентам гумору (підрозділ 2.1, с. 85). Проте в умовах війни гумор часто виконує функцію «зброї слабких». Було б доцільно більше уваги приділити аналізу того, як гумор сприймається різними сегментами аудиторії, зокрема мешканцями окупованих територій чи військовими, оскільки одна і та ж сатира може сприйматися як засіб консолідації однією групою та як вияв недоречності – іншою.

2. В аналізі ефективності гумористичного контенту політиків у мережі X.com (підрозділ 2.2, с. 107) бракує критичної рефлексії щодо того, чи не веде високий показник кількісної залученості (ER) до тривіалізації серйозних політичних питань та відволікання аудиторії від раціонального аналізу державних рішень. Авторці варто пояснити, наскільки рівень залучення є адекватним маркером ефективності стратегічної комунікації, та окреслити обмеження цього показника.

3. У третьому розділі концептуалізація поняття «некласична (неконвенційна) політична участь» потребує чіткішого розмежування з суміжними поняттями: «протестна поведінка», «політичний акціонізм», «цифровий активізм». Дисертантці доцільно більш виразно визначити специфічні відмінності та аналітичні переваги обраного концепту.

4. Хронологічні межі дослідження охоплюють період від лютого 2022 року до кінця 2025 року. Авторка зазначає, що частково виходила за їхні межі для «необхідних історичних відсилок». Проте підрозділ 3.1 (с. 137), присвячений еволюції гумористичних практик від козацької доби до сучасності, займає значний обсяг і становить суттєвий відхід від задекларованих хронологічних меж. Тому слід чіткіше визначити функціональне призначення цього матеріалу та його зв'язок з основними дослідницькими завданнями.

5. У загальних висновках дисертації (с. 185–188) справедливо зауважено амбівалентність гумору – зокрема його потенціал нормалізувати насильство та відволікати від глибинних структурних проблем. Водночас цей критичний аспект залишається порівняно слабо розробленим у тексті самих розділів. Рекомендується поглибити розгляд ризиків, пов'язаних із дегуманізацією та ескапізмом у політичному гуморі, задля досягнення вищого рівня об'єктивності висновків.

Разом з тим, зазначені зауваження та дискусійні моменти не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертаційної роботи, вони тільки підкреслюють складність питань, що підняті в роботі та глибокий рівень опрацювання автором нових аспектів обраної проблематики, що очікувано викликає дискусію серед фахівців.

Згальний висновок та оцінка дисертації

Вищевикладене дає підстави для загального висновку, що дисертація Осіпової Злати Олександрівни «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що становлять теоретичний і практичний інтерес для вітчизняної та зарубіжної політологічної науки.

Подане на захист дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 052 Політологія, вимогам нової редакції Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» (зі змінами) та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами). Тому, авторка дисертації Осіпова Злата Олександрівна «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових
та суспільно-політичних дисциплін
Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля

Олена КАРЧЕВСЬКА

Підпис О.В. Карчевської засвідчую:
начальник відділу кадрів Східноук-
раїнського національного універ-
ситету імені Володимира Даля

Ольга КУРТОВА